

Orijinal Makale / Original Article

TDK Türkçe Sözlük'ün son baskısındaki giyim-kuşam ve süslenme kültürüyle ilgili Fransızca alıntı sözcükler üzerine bir değerlendirme

An evaluation of French loanwords related to clothing and adornment culture in the latest edition of the TDK Turkish Dictionary

İrem TOPUZ^a, Ayşe Melek ÖZYETGİN^b

^aYıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

^bYıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

^aYıldız Technical University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, İstanbul, Türkiye

^bYıldız Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, İstanbul, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 28 Ocak 2025

Revizyon tarihi: 21 Haziran 2025

Kabul tarihi: 21 Haziran 2025

Anahtar kelimeler:

TDK Türkçe Sözlük, söz varlığı, Fransızca, alıntı sözcük.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 28 January 2025

Revised: 21 June 2025

Accepted: 21 June 2025

Keywords:

TDK Turkish Dictionary, vocabulary, French, loanword.

ÖZ

Türkçede Fransızca tesiri, Tanzimat Fermanı sonrası yayılan batılılaşma yönelimiyle beraber hızla artmıştır. Daha çok yazılı dil aracılığıyla dilimize giriş yapan Fransızca alıntı sözcükler bilim, sanat, edebiyat, gündelik yaşam araçları, giyim-kuşam vb. gibi konularda yoğunluk kazanmıştır. Fransızcanın adeta ikinci dil gibi yayıldığı Osmanlı toprakları, 19. yüzyılda dikkate değer bir Fransız rüzgârının tesiri altına girmiştir. Fransız vatandaşı gibi konuşabilmek, giyinip kuşanabilmek oldukça önemli hâle gelmiştir. Bunda Fransa'ya gönderilen elçilerin ve öğrencilerin, yapılan tercüme çalışmalarının etkisi öne çıkmaktadır. Fransız giyim tarzını benimseyerek yurda dönüş yapan öğrenciler, dönemin edebi eserleri, Beyoğlu'nda oluşan vitrin kültürü gibi durumlar Fransız modasının halka nüfuz etmesinde etkili olmuştur. Bu vesileyle Fransa'dan Türkçeye kıyafet, aksesuar ve kozmetik ürünü adları, terzilikte kullanılan malzeme ve yöntemlerin adları, giyim kuşamla ilişkili çeşitli gereçlerin adları giriş yapmıştır. 19. yüzyılda yoğun bir şekilde yapılan Fransızca sözcük alıntılanması, zamanla yerini İngilizceye bıraksa da günlük dilde hâlâ kullanılan çok sayıda yerleşmiş Fransızca kökenli alıntı sözcük yer almaktadır.

Bu makalede güncel Türkçenin yapı taşı Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük'ün son baskısındaki (2023) giyim-kuşam ve süslenme kültürüyle ilgili Fransızca alıntı söz varlığı üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır. Sözlükte inceleyeceğimiz alanla ilgili 375 sözcük tespit edilmiştir ve bunlar dört ana grupta istatistiksel verileriyle birlikte incelenecektir.

Atıf için yazım şekli: Topuz İ, Özyetgin AM. TDK Türkçe Sözlük'ün son baskısındaki giyim-kuşam ve süslenme kültürüyle ilgili Fransızca alıntı sözcükler üzerine bir değerlendirme. Yıldız Sos Bil Ens Der 2025;9:1:15–24.

ABSTRACT

The influence of French on the Turkish language increased rapidly following the Tanzimat Edict, in parallel with the widespread adoption of Westernization. French loanwords, most-

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail address: topuzirem1999@gmail.com

Published by Yıldız Technical University, İstanbul, Türkiye

This is an open access article under the CC BY-NC license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

ly introduced through written language, became particularly prevalent in areas such as science, art, literature, daily life, and especially clothing and fashion. In the 19th century, the Ottoman Empire came under the strong influence of French culture, to the extent that French was nearly adopted as a second language. Speaking, dressing, and behaving like a French citizen became highly significant. This was largely due to ambassadors and students sent to France, as well as extensive translation efforts. Students returning from France who had adopted French fashion, literary works of the period, and the emerging “shop window culture” in Beyoğlu all played a role in spreading French fashion among the public. Through these channels, numerous French-origin words entered Turkish, including names of clothing items, accessories, cosmetics, tailoring materials and methods, and various fashion-related objects. Although the dominance of French loanwords gradually gave way to English over time, a considerable number of French-origin words, now naturalized into Turkish, are still in common use today.

This paper offers a general evaluation of French loanwords related to clothing and adornment culture found in the latest (2023) edition of the Turkish Dictionary published by the Turkish Language Association (TDK), a cornerstone of contemporary Turkish. A total of 375 relevant entries have been identified in the dictionary, and these will be analyzed statistically within four main categories.

Cite this article as: Topuz İ, Özyetgin AM. An evaluation of French loanwords related to clothing and adornment culture in the latest edition of the TDK Turkish Dictionary. Yıldız Sos Bil Ens Der 2025;9:1:1–24.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti çağın şartlarına uyum sağlayamamaya 17-18. yüzyıllarda gerileme dönemine girmiştir. Bu durum büyük bir değişim ve dönüşüm hareketini de beraberinde getirmiştir. Ülkede bilim, teknik, eğitim, kültür, sanat, edebiyat vb. gibi birçok alanda Batı örnek alınarak çeşitli yeniliklere imza atılmıştır. Batı örneğinde Osmanlı'nın öncü rehberi Fransa olmuştur. Dili, kültürü ve sanatı, vatandaşlarının giyim kuşamı ve kullandıkları gündelik eşyaları gibi pek çok konuda Fransa'nın izi takip edilmiştir. Sarayın ve kanunların yönlendirmeleri ve yazılı kaynakların tanıtım işlevi görmesiyle halka yayılan Fransız kültürü ekonomiyi de bu yolda hareketlendirmeyi başarmıştır. Özellikle İstanbul'un Beyoğlu semti Fransız modasının takip edilmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. Türklerin hayatına akseden bu kültürün dili etkilemesi de kaçınılmaz olmuştur. Fransadan Osmanlı'ya yeni olarak gelen şeyler dile dahil edilmiştir. Kullanım sıklığının artışıyla yani çoğu sözcüğün yerleşmesiyle Fransızca alıntı sözcükler halkın dilinden sözlüklere giriş yapabilmıştır.

Bu makalede 18-19. yüzyıllarda başlamış olan Türkçeye Fransızca alıntı sözcük girişlerinin nedenlerinden, Türk giyim kuşam ve süslenme kültüründe Fransa'nın rolünden bahsedilecektir. İnceleme konusunu, güncel Türkçenin yapı taşı TDK Türkçe Sözlük'ün son baskısındaki (2023) giyim-kuşam ve süslenme kültürüyle ilgili Fransızca alıntı söz varlığının istatistiksel verileriyle değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu sonuçlar üzerinden Fransızca alıntı sözcüklerin Tür giyim kuşam ve süslenme kültüründeki kullanım sıklıkları belgelendirilerek, dünden bugüne ne kadarının gündelik hayatta yaşamını devam ettirebildiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Fransızca Alıntı Sözcüklerin Türkçeye Giriş Yolları

Türkçede Batı kökenli dillere yönelim Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesiyle başlamıştır. 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Batı'nın üstünlüğünü resmen kabul etmiş ve siyasi gücünü koruyabilmek adına çözümünü Avrupadaki gelişmeleri takip etmekte bulmuştur (Bademci, 2023: 11). Yavaş yavaş başlayan Batı dili ve kültürüne olan ilgi ve merak Tanzimat Fermanı'yla beraber hızlı bir ivme kazanmıştır. Batılı devletler arasında en çok etkileşim içerisinde olunanı ise şüphesiz Fransa olmuştur. Kanûnî devrinde kapitülasyonlarla başlayan ilişkiler; 17. yüzyılda gücünün zirvesine ulaşan Fransa'nın, hâkimiyetini yavaş yavaş yitiren Osmanlı tarafından bir nevi rol model kabul edilmesiyle devam etmiştir (Soysal, 1996: 181-182).

Osmanlı III. Selim devrine (1789-1807) kadar Fransa'ya geçici elçiler göndermiştir. Onların hazırladıkları sefaretnameler Osmanlı Devleti ve halkı nazarında bilgilendirici bir işlev görmüştür. Bunlar arasında Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin hazırladığı sefaretname kültürel anlamda dikkate değer bir yankı bulmuştur. Elçilik görevinin dışında Damat İbrahim Paşa, Mehmed Efendi'ye “elçilik hizmetleri dışında oradaki bilim ve bayındırlığı inceleyerek bunlardan Osmanlı topraklarına uygulanabileceklerin üzerinde durmasını” istemiştir. Böylelikle yola çıkan Mehmed Efendi, Fransa'ya ne üstten bakmış ne de gördükleri karşısında aşağılık duygusuna kapılmıştır. Sefaretnamesinin içeriğini şehir yapılanması, park ve bahçe dizaynları, opera, kadınlara itibar, devlet yönetimi, sanat ve bilim hazineleri gibi konular içermektedir. Bu sefaretname Lale Devri'nde Fransa penceresini aralamıştır (Akıncı, 1973: 14-16, 19). Bu raporun askerlik, matbaacılık ve mimari gibi kısıtlı alanlarda sonuçları görülmüştür. Devlet elinde ilerleyen Batılılaşma faaliyetlerinden halk habersizdir. Batılılaşmanın tanımı ilk

kez Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla kesin bir şekilde yapılmıştır (Ay, 2023: 292).

Tanzimat'tan önce teknik ve askeri alanda başlayan Batılılaşma hareketleri bu fermanın ilanından sonra eğitim, bilim, kültür, sanat, dil ve edebiyat gibi pek çok alana yansımıştır. Fransız dili ve kültürü, gerileme dönemine giren Osmanlı topraklarında dalga dalga yayılmaya başlamıştır. Bunda yazılı dilin oynadığı rol büyüktür. Mehmed Said Efendi'nin gözlemleri ve İbrahim Müteferrika'nın gayretleriyle 1727 yılında Osmanlı'da matbaa kurulmuştur. Bu durum yayıncılığı kolaylaştırarak yazı dilinin gelişmesine katkı sunmuştur. Aynı zamanda Osmanlıların yayın dünyasına da Fransız kapısından girmesini sağlamıştır (Bademci, 2023: 26-27).

Tanzimat Fermanı sonrası çok sayıda tercüme odası kurulmuş, Fransızcadan çeviri çalışmaları yapılmıştır. Fransızca aslından okuma yapanların yanında çeviri eserler kanalıyla da yeni edebi türler ve onlarla birlikte gelen alıntı sözcükler Türk dili ve edebiyatı içerisine dahil olmuşlardır. Türk yazar ve şairler yeni edebi türlerde eserler meydana getirerek onları yerleştirme gayretlerinde bulunmuşlardır. Bu eserlerde çok sayıda Fransızca sözcük yer almıştır (Ay, 2023: 293, 300). Edebiyatçıların eserlerinde Fransız kültüründen öğelere, bu dili ve kültürü benimsemeye çalışırken gülünç hâllere düşen karakterlere yer vermeleri de halkın ilgisini bu noktada toparlayıcı bir işlev görmüştür. Bunun yanı sıra yasaklı sözcükleri gizlemek mecburiyetinden dolayı da eserlerde Fransızca sözcüklerin tercih edildiği görülmüştür. Mithat Paşa'nın Taif'e sürülmesi ve katledilmesi üzerine (1884), Abdülhak Hâmid'in yazdığı tiyatro eserine "Liberte" (Fr. liberté: hürriyet demektir) adını vermesi ve oyun içerisindeki karakterlere de yasak sözcüklerin karşılığı olan Fransızca adlar koyması bunun bir örneğidir (Esenkova, 1959: 6).

Batı'ya olan ilgi nedeniyle Batı dillerinden Türkçeye sözlükler hazırlanmaya başlanmıştır. O dönem hazırlanan Batı dillerine ait 50 adet sözlüğün 29'u Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe ya da içerisinde Fransızca da olan çok dilli sözlüklerdir. Osmanlı'da hazırlanmış Batı dillerine ait sözlüklerin yarısından fazlasını Fransızca sözlüklerin oluşturması, bu ilişkinin ne kadar derin boyutlara ulaştığını göstermektedir (İspir, 2022: 6).

Eğitimde ilk olarak askeriyede başlayan Fransız tesiri, tıbbiye ve mülkiye gibi kurumların oluşmasında ve yapılmasında da etkili olmuştur. Bu okullarda Fransızca eğitim dili olmuş ve bazı öğrenciler eğitimlerine devam etmeleri için Avrupa'ya gönderilmişlerdir. Fransa'ya gönderilen öğrenciler orada gördükleri düzenden ve fikirlerden etkilenecek yurda dönmüşler ve bunların Osmanlı'ya yayılmasını sağlamışlardır (Koç, 2023: 18). Bunun yanı sıra Fransız misyonerlerin de Osmanlı topraklarında eğitim alanında çalışmaları olmuştur. Kurdukları Dil Oğlanları Okulları'nda eğitim dili Türkçe ve Fransızca olmuş, böylelikle Fransızcanın yayılmasında bu okullar da işlev görmüştür (Akıncı, 1973: 59).

Fransızca bu dönemde hem devlet hem halk nazarında itibar görmüş bir dildir. Bunun en dikkat çekici kanıtı; Hariciye Nezareti'nde Fransızcanın yazışma dili olarak kullanılması ve diplomatların yalnız yabancılarla olan yazışmalarda değil, kendi aralarında yaptıkları yazışmalarda da Fransızca'yı tercih etmeleridir. Bu durum Latin alfabesi kullanımının 1928'deki kabulünden çok daha geriye götürülebildiği sonucunu çıkarmaktadır (İspir, 2022: 6). Latin alfabesine geçiş ise Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçede yaşama olanaklarını kısıtlarken, Arap alfabesiyle yazımı zor olan Batı kökenli sözcüklerin kullanımında rahatlık sunmuştur. Bu durum Batı kökenli sözcüklerin Türkçe içerisine girişini kolaylaştırmıştır (Sezgin, 2004: 143).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Batı ile ticaret, kültür, eğitim ve savunma gibi birçok alanda ilişkiler artmıştır. Yabancı dil eğitimi yaygınlaşmış, bilim ve ilim dili olarak Batı dilleri tercih edilmiştir. Yeni icatlar Batı'daki karşılıklarıyla dile dahil edilmiştir. Ulaşım ve iletişim gibi alanlarda şartların kolaylaşmasıyla beraber yurt dışına ziyaretlerde ve ülkemize gelen yabancı turistlerin sayısında artış olmuştur. Bu dönemde dile giren Fransızca sözcükler yine yoğunluktadır fakat 1950'lerden sonra artan Amerika etkisiyle popüler dil İngilizce olmuş ve Fransızca'yı geride bırakmıştır (Turgut, 2009: 7-8). Bununla beraber dilimizde en çok alıntı sözcük barındıran ikinci yabancı dil olması ve yerleşmiş çok sayıda sözcüğü Türkçeye kazandırmasıyla Fransızca dilimizdeki yerini ve önemini korumaya devam etmektedir.

Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Kültüründe Fransız Etkisi

17-18. yüzyıllarda birçok alanda başlayan değişim rüzgârı Osmanlı toplumunun giyim-kuşam ve süslenme kültürü üzerinde de etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin o zamanki yerleşik kılık kıyafet kültürü İslam dini sınırları çerçevesinde gelişmiştir. Saray hanedanının halktan, Müslümanın gayrimüslimden, belirli bir sınıfa mensup kişilerin, memurların ve askerlerin diğerlerinden giydikleri kıyafetler ile rahatlıkla ayırt edilebildiği Osmanlı'da bir kıyafet birliği bulunmamaktadır. Renklere, giyilen giysilere göre çeşitli gruplara özel kanunlar ve kısıtlamalar devlet eliyle getirilebilmiştir. Giyim-kuşamdaki bu kaidelere bağlılık durumu, Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya dönmesiyle değişmeye başlamıştır (Aysal, 2011: 4-5).

Her geçiş sürecinde yaşandığı üzere kılık kıyafet alanında yapılan düzenlemeler de beraberinde tartışma rüzgârını getirmiştir. Bu yolda atılan resmi anlamda ilk adım III. Selim döneminden itibaren asker kıyafetleri üzerinde yapılan değişiklikler olmuştur. Öncelikle Bostancılara ve sonrasında yeni kurulan Nizam-ı Cedit askerlerine "şubara" adında dar paçalı, üstü bol pantolonlar ve uzun mintanlar giydirilmiştir. II. Mahmud döneminde, 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine Avrupalı tarzda kurulan "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" isimli ordunun kıyafeti Batılı tarzda ceket, pantolon, fes ve potin olarak belirlenmiştir. Dönem içerisinde kavuk taşıma zorunluluğu kaldırılmış, vücuda tam oturan ceket, topuklara kadar uzanan geniş

bir pantolon ve potin giyilmesi, başlık olarak fesin kabulü başta Şeyhülislam ve ulema tarafından hoş karşılanmamıştır. II. Mahmud yaptığı bu değişiklikler sebebiyle “Gâvur Padişah” olarak anılmıştır. (Aysal, 2011: 7) II. Mahmud Batılı giyim-kuşam konusunda önemli bir padişah'tır. Zira bu yönde çıkardığı kanunların yanı sıra kendi giyiminde de Batı stilini tercih etmiş ve görünümüyle halka örnek olmuş bir padişah'tır. Onun yönlendirmeleriyle Batı tarzı kılık kıyafet önce saray hanedanına aksetmiş, buradan mali durumu iyi olan ailelere yansımış, oradan da halk arasında yayılmaya başlamıştır (Arıç, 2006: 147).

Giyimde Batı tarzı başlangıçta asker kıyafetlerinde uygulanmış ve II. Mahmut'un ateşlediği fitille beraber, devamında genel olarak erkeklerin kullandığı kıyafetlerde yayılım göstermiştir. Fransız modasının izinde ilerlenmiş ve fes, pantolon, frenk gömleği, kravat-boyun bağı, redingot, istanbulin, pelerin, makferlan gibi kıyafetler ön plana çıkmıştır. Bunları tamamlayan gözlükler, köstekli saatler ve bastonlar gibi aksesuarlar kullanılmıştır. Pantolon Batı giyimini temsilen en dikkat çeken parça olmuştur. Önceleri bol yapısıyla işlevsel bir formda olan şalvar kullanılırken, daha dar bir kesime sahip olan ve beden hatlarını belli eden pantolona hızlı bir geçiş olmuştur. Frenk gömleği ise abdest almaya müsait olmayan yapısı gereği tartışmalara sebebiyet vermiştir. Fakat Tanzimat Dönemi'nde devlet kadrolarında daha sonra da sosyal hayat içerisinde çokça rağbet görmüştür. Tüm bu Batı'dan alınan parçalar Osmanlı erkekleri tarafından kullanılmış ve zamanla bir 'züppe' tipini inşa etmiştir. Batılılaşmayı yalnız görünümünden ibaret olarak algılayan bu tipler alaturka-alafranga tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Edebiyatımızda Felatun ve Bihruz gibi örnekleri bulunan züppe tipi Fransız giyimine ve diline verdikleri önemle bu kültürün tanıtımını yapan bir başka kaynak olmuşlardır (Evliyaoğlu, 2019: 73, 78, 86, 103).

Kılık kıyafette değişim her ne kadar erkeklerde başlamış olsa da kısa sürede kadınlar cephesine çok daha etkili bir şekilde yansımıştır. Osmanlı'da İslam dini gereği kadınlar dışarıda tesettür sınırları çerçevesinde bir giyim tarzına sahipti. Bu nedenle dış kıyafet olarak tüm bedeni örten feraceler tercih edilmiştir. Buna II. Abdülhamit döneminde çarşaf da eklenmiştir. Meşrutiyet döneminde çarşaf lar etek ve pelerin olarak ikiye ayrılmış ve Batı stili tayyörlerle benzeştirilmiştir. Zamanla pelerin boyu kısalmış, kollar yalnız uzun eldivenlerle örtülmek istenmiştir. Bunun gibi çeşitli yöntemlerle artık başörtüsü örtünme amacından ziyade bir süslenme unsuru hâline gelmiştir. İç mekânda ise daha sade bir stil benimsemiştir. Pamuklu dokumadan gömlek ve onun üzerine yazın basmadan, kışın pazen ve Rus fanilasından tek cepli entari giyilmiştir. Buna zamanla Batı tarzında, kişiye özel ve vücuda oturacak şekilde dikilmiş etek ve bluzlar da eklenmiştir (Celep, 2013: 81-82, 85). Kadınlar giyinmeyi süslenmeyle tamamlayarak uyumlu ve bütünlüklü bir görünüm arz etmeye çalışmışlardır. Bunun içinde yine Avrupa takip edilerek aksesuarlar ve saç tuvaletiyle ilgili bilgiler öğrenilip uygulanmaya çalışılmıştır. Aksesuar olarak şapka, eşarp, şemsiye vb. gibi eşyalar kullanılmış,

ayakkabı olarak çeşitli kumaşlardan farklı tasarımlarda üretilmiş iskarpinler tercih edilmiştir. Korse ve topuklu ayakkabı kullanımı yaygınlaştığında bunların sağlığa zararları olmasının eleştirildiği yazılar yayımlanmıştır (Tekir, 2020: 561, 571).

Kadın giyiminde yaşanan bu değişimler bilhassa kadın dergileri sayesinde ilerlemiştir. Dergilerin içeriğinde ev işleri, çocuk sağlığı ve terbiyesi, pasta ve yemek tarifleri, moda, dikiş, nakış, evlilik vb. gibi kadınların ilgisine dair çeşitli konular ele alınmıştır. Yayımlanan yazılarda ve reklamlarda okuyucular bu alanlarda bilgilendirilmişlerdir. Güncel modanın takibinde Paris'in büyük tesirleri olmuştur. Başlarda o dönemin popüler düşünce akımlarının da etkisiyle kadının dış görünümü yani tesettürü önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda bu konu, kadının örtüsünün çıkmasına evrilmiştir. Kadın dergilerinde Batı esintilerinin en dikkat çeken örnekleri iç çamaşırı ve tuvaletlere yazılarda yer verilmesidir. Giyim-kuşamın yanı sıra saç tuvaletiyle ilgili yayımlanan yazılar da ilgiyle takip edilmiştir (Kılıç, 2020: 711, 718-719, 722).

Dergi ve gazetelerin reklamını yaptığı bir başka ürün dikiş makineleri olmuştur. 1830 yılında Fransız Barthelemy Thimmonier tarafından icat edilip 1846'da Amerikalı Elias Howe tarafından mekik sistemi geliştirilen dikiş makinesi, tekstil sektörü için bir dönüm noktası olmuştur. Şartları kolaylaştırmasıyla yeni dikiş dikme yöntemleri ve kıyafet modellerini ortaya çıkararak moda kavramına hizmet etmektedir. Osmanlı'da bu yeni teknolojiyi ülkesine dahil etmiştir. Bahsedildiği üzere yazılı kaynaklarda dikiş makinelerinin reklamları ve eklerde verilen elbise kalıplarıyla kadınların bu makineyi temin etmeleri teşvik edilmiştir (Öğülmüş, 2018: 97-98).

Batı stili giyime yönelim ticareti de etkilemiştir. Arz talep dengesi gereği Avrupa'yla alışveriş ilişkileri sıklaşmıştır. Osmanlı'nın Batı-Anadolu'da başlıca yerli ürünü pamuktu ve dış ticaretinin önemli bir bölümü de yine pamuğa aitti. Bölgede 42-44.000 balya pamuk üretiliyordu ve toplamda dört Batı-Avrupa ülkesi arasından 12-13.000 balya ile çoğunluğu Fransa'ya ihraç ediliyordu. Fransadan 18. yüzyılda Osmanlı ülkesine ithal edilen başlıca mallarda büyük çoğunluğu çeşitli yünlü kumaşlar oluşturmıştır. Fes, potin ve ipekli kumaş da ithal edilen diğer tekstil ürünleri arasındadır (İnalçık, 2008: 122). Buradan hareketle gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti'nin, anti-merkantilist bir yaklaşımı benimseyerek dışarıya ham madde satışlarını arttırıp, yabancı ülkelerden işlenmiş ürün temin etme politikasını izlediği görülür. Ham maddeye daha hızlı bir şekilde ulaşmak isteyen merkezî ülkeler, Osmanlı'ya demiryolu yapımı konusunda baskı ve telkinlerde bulunarak bu alanda yatırım yapmışlardır. Bu ülkeler arasında sermayesinin %75'ni kullanmasıyla ağırlığı yine Fransa olmaktadır (Kuzucu, 2009: 144-145).

Tekstil ticareti için İstanbul ve onun ilçelerinden gayrimüslim tebaanın yoğunlukta olduğu Beyoğlu, bilinen diğer adıyla Pera, önem kazanmıştır. 18-19. yüzyıllarda merkez konum hâline gelerek Batılılaşmanın ana mekânı olmuştur.

Kırım Savaşı'ndan sonra birçok yabancı tüccar Beyoğlu'na yerleşerek Avrupa'dakilerin benzeri mağazalar açmıştır. Burada Fransa örnek alınarak giyim-kuşam, ev malzemeleri, kişisel ürünler ve temel ihtiyaçlara dair ürünlerin satışı yapılmıştır. Zamanla vitrin kültürü oluşmuş kıyafet ve hazır giyim ürünleri cam pencerelerde halkın ilgisine sunulmuştur (Ayık, 2022: 82-89). Modanın kalbinde açılan BonMarché, Louvre, Au Lion, Bazaar Allemand, Karlman, Tring, Şark, Suriye, Elhamra, Olivio, Aznavur, Hacopulo, Avrupa, Hristaki, Halep, Rumeli adlı mağaza, dükkân, terzihane ve pasajlar dönemin modasına yön veren bir işlev görmüştür (Tekir, 2020: 558).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Atatürk'ün gayretleri ve yapılan kanunlarla modern giyime yönlendirme süreci devam etmiştir. Atatürk bir önder olarak dönemin Avrupa modasını yakından takip edip giyiminde uygulayarak örneklik arz etmiştir. Kanunlarda ise erkeklerin şapka giymesi kuralı getirilip din adamlarının kıyafetleri düzenlenmiş, kadınların ise çağdaş kıyafeti giymeleri teşvik edilmiştir. Şapkanın kabulüyle birlikte Türkiye'de çağdaş giyim usulü de belirlenmiş ve frak, smokin, redingot ve bonjur gibi Batı'ya ait kıyafetleri tercih etmek bir zaruret hâline gelmiştir (Arığ, 2006: 153-155).

Sarayda başlayan değişim zamanla kamusal alana inmiş, yazılı ve görsel kaynakların da tesiriyle yaygınlaşmıştır. Bu vesileyle Tanzimat Dönemi'nde giyim-kuşam ve süslenme kültürü içerisine çok sayıda alıntı sözcük girişi yapmıştır. Kadın ve erkek kıyafetlerinde, baş ve ayak giyiminde, süslenmeye dair adlarda ve terzilik terimlerinde Fransızcanın izleri bugün dahi rahatlıkla görülebilmektedir. Kimi Fransız modasına ait kıyafet ve ürün adlarından (ropdöşambır, şifon vb.), kimisi de başka kültürlerle ait olup Fransızca aracılığıyla (kimono vb.) dilimize geçmiştir. Türk söz varlığına katılan bu alıntı sözcükler arasında kullanımdan düşenler olsa da, günümüzde moda, tekstil, kozmetik ve bijuteri gibi sektörlerin jargonlarında hâlâ yaşamlarını sürdüren çok sayıda alıntı sözcük bulunmaktadır.

İNCELEME

Tanzimat Dönemi'yle birlikte yoğun bir şekilde dilimize giriş yapmaya başlayan Fransızca alıntı sözcükler bugün hâlâ kullanımlarını sürdürmektedir. Zamanla Türk halkının odağı İngilizceye doğru kaysa da 18-19. yüzyıl itibarıyla oluşan Fransa merakı, belli alanlarda çok sayıda sözcüğün alıntılanmasını sağlamış ve bunların birçoğu Türkçeye yerleşmiştir. Alıntılanan sözcüklerin bazıları doğrudan Fransızca kökenli olup bazıları da başka bir dilden Fransızca kanalıyla dilimize girmiştir. Dilde sıklıkla kullanıp yerleşmeye başlayan bu sözcüklere sözlüklerimizde de yer verilmiştir.

İlk Türkçe sözlüğümüz Kâmûs-i Türkîde Fransızca kökenli alıntı sözcükler 238 adet olarak tespit edilmiştir.

Fransızca, İtalyancadan sonra Kâmûs'da en fazla sözcük bulunduran ikinci Batı kökenli dildir. TDK Türkçe Sözlük'te alıntı sözcük barındıran yabancı diller arasında ikinci sırada, bunlardan Batılı olan diller arasında ise ilk sırada Fransızcanın geldiği görülür. Kâmûs'da Türkçe Sözlük'e göre daha az Fransızca kökenli alıntı sözcük bulunması, bu sözcüklerin dilimize Tanzimat Dönemi'yle birlikte yoğun bir şekilde giriş yapmasından kaynaklanmaktadır (Çetin, 2022: 115-116).

TDK Türkçe Sözlük'ün ilk baskısından bugüne dek içerisinde bulunan alıntı sözcük sayılarında değişimler yaşanmıştır. Bunda sözlük basımlarında yabancı sözlere karşı tutumda yaşanan değişiklikler etkili olmuştur. Örneğin ilk baskıda yabancı sözcüklere karşı keskin bir tavır alınırken, bu tavrın sonraki baskılarda yumuşadığı görülmüştür. Yine de Türkçenin yabancı dillerin etkisinde körelememesi Sözlük'ün öncelikli hedefleri arasındadır. TDK, Türkçe Sözlük'ün baskılarında bulunan Fransızca alıntı sözcük sayısı ile ilgili yalnız 11. Baskının önsözünde bilgi verilmiştir. (2011) Bu nedenle farklı çalışmaların sunmuş olduğu veriler ışığında derlenen Türkçe Sözlük'ün baskılarındaki Fransızca sözcük adetleri şu şekildedir:

İlk baskısında; 1945 basımını ele alan Erbay'a (2002: 134) göre 1092 Fransızca kökenli sözcük yer alırken, 1944 basımını baz alan Vural ve Böler'e (2008: 61) göre 1128 sözcük bulunmaktadır.

İlk baskıyla dokuzuncusu arasındaki baskılarda yer alan Fransızca alıntı sözcük adetlerine dair herhangi bir kaynak bulunamamıştır.

Yıllar içerisinde yapılan eklemelerle 9. baskıda Erbay'a (2002: 134) göre 4551 sözcüğe, Durmuş'a (2004: 8) göre 4645 sözcüğe, İşihara'ya (2005: 8) göre 4182 sözcüğe ulaşılmıştır.

10. baskıda Karaca'ya (2012: 2063) göre 4947 sözcüğe, Vural ve Böler'e (2008: 61) göre 4977 sözcüğe ulaşmıştır.

11. baskıda TDK'nin (2011: 2674) verilerine göre 5540 sözcük yer almıştır. Karaağaç'ın verilerinde Sözlük'teki Fransızca alıntı sözcük sayısı 4974 olarak geçmektedir.¹ (Karaağaç, 2015: 123) Ünlü'ye (2016: 118) göre 6. baskıda olmayıp 11. baskıya eklenen Fransızca kökenli sözcük sayısı 2414'tür. Güncel son baskı olan 12. baskıyla ilgili bu konuda sunulmuş herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Fransız modasının etkisiyle giyim kuşam ve süslenme kategorisinden çok sayıda Fransızca alıntı sözcük dilimize geçmiştir. Sözlük içerisinde yer alan alıntı sözcükler gruplandırıldığı zaman bu grup dahilinde birçok sözcüğün yer aldığı görülür. TDK Türkçe Sözlük'te (2023) bu konuyla ilişkili toplam 375 sözcük tespit edilmiştir. Bu makalede sözcükler Giyim Kuşam Kültürü, Süslenme Kültürü, Terzilik, Giyim Kuşam ve Süslenmeyle İlgili Diğer Sözcükler olmak üzere dört ana grupta incelenecektir. Sözcüklerden, oluşturduğumuz gruplar içerisinde yalnız birinde yer alan 322 sözcük, iki ayrı grupta bulunan 22 sözcük ve üç ayrı

1 Verinin baskı bilgisi bulunmamasına karşın eserin 2015'te yayımlanmasından dolayı veri 11. baskıya ait olarak ele alınmıştır.

grupta bulunan 3 sözcük bulunmaktadır. Buna göre başka bir grupta tekrar etme durumu göz ardı edildiği takdirde toplamda 347 sözcük tespit edildiği söylenebilir.

Aynı zamanda incelenen sözcükler çok anlamlılık ve eş adlılık durumuna göre ayrıldığında 326 çok anlamlı, 21 adet eş adlı sözcük tespit edilmiştir. Çok anlamlılık değişik etkenlerle bir göstergenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni yeni kavramları da anlatır durumda olmasını ifade etmektedir (Aksan, 2021: 89). Ele alınan alıntı sözcüklerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Eş adlılık ise bir dil içinde, birbirinden bütünüyle ayrı iki ya da daha çok kavra-

alındığı yabancı diller: İngilizce, Ermenice, Almanca, Arapça, Rumca, İtalyanca ve Farsçadır. Bu şekilde oluşmuş 9 sözcük bulunmaktadır. Türkçe-Fransızca eşleşmesine bağlı oluşan 3 adet eş adlı sözcük bulunmaktadır. Yalnız Fransızca kökenli kelimelerden oluşan 8 eş adlı sözcük bulunmaktadır. Pike sözcüğünün Fransızca-Fransızca-Türkçe kökenli olarak oluştuğu görülmektedir.

TDK Türkçe Sözlük'ün son baskısındaki (2023) Fransızca alıntı sözcükler arasından giyim kuşam ve süslenme kültürüyle ilgili olan sözcüklerin istatistik verileri şu şekildedir:

Tablo 1. Giyim Kuşam Kültürü

Grup Adı	Sözcük Adeti	Yüzdelik Oran
Kadın Kıyafetleri	29	%28
Erkek Kıyafetleri	11	%11
Hem Kadın Hem Erkeklerin Giydiği Kıyafetler	20	%19
Meslek Giyim Kuşamını Gösteren Sözcükler	7	%7
Deniz Banyolarında Kullanılan Giyim Eşyaları	3	%3
Ayak Giyimi	20	%3
Baş Giyimi	13	%13
Toplam	103	

mın ses ya da yazım açısından aynı nitelikteki göstergelerle dile getirilmesi anlamına gelir. Eş adlı sözcüklerin oluşmasında genel olarak iki etken öne çıkar. İlk farklı anlamlardaki iki sözcüğün zaman içerisinde değişip dönüşerek birbirlerine yaklaşıp sesteş hâle gelmeleridir. İkincisi ise yabancı dilden alınan bir sözcüğün yerli dildeki bir başkasıyla sesteş olarak birlikte yaşar duruma gelmesidir (Aksan, 2021: 92-93). İkinci etkenin iki veya üç farklı yabancı dilden alınan veya bir yabancı dilden alınan iki ya da üç farklı alıntı sözcükte görüldüğü örnekler bulunmaktadır.

Tespit edilen 21 adet eş adlı sözcük ikinci etkende belirtilen yollarla oluşmuştur:

<i>kap II</i>	<i>patron II</i>
<i>slip II</i>	<i>kup I</i>
<i>kaban II</i>	<i>pike I</i>
<i>kazak I</i>	<i>gaz I</i>
<i>kaput I</i>	<i>krep I</i>
<i>bot II</i>	<i>alpaka I</i>
<i>sandal III</i>	<i>floş I</i>
<i>soket I</i>	<i>şık I</i>
<i>bere II</i>	<i>ton II</i>
<i>meç II</i>	<i>mat II</i>
<i>far II</i>	

Yukarıda yer alan 21 eş adlı sözcük Türkçe-Fransızca eşleşmeleri, yabancı dil-Fransızca eşleşmeleri ve Fransızcadan alınan sözcükler arasında oluşan gruplardan meydana gelmiştir. Tespit edilen Fransızca alıntı sözcüklerle sesteş hâle gelerek eş adlı sözcükler oluşturduğu yabancı kelimelerin

Bir Fransız gibi giyinebilmenin önem kazandığı Tanzimat Dönemi'nde, kıyafet adlarından yapılan alıntılar incelememizin ilk basamağını teşkil etmektedir. Veriler itibarıyla kadın fitratının güzel görünmeye olan meyli burada da görülmektedir. Zira kıyafet adları arasında %28'lik oranla en çok alıntı sözcük kadın kıyafetlerine aittir. Giyim kuşamda Fransız stilinin tercih edilmesi erkeklerde başlamış olsa da kadınlar arasında çok daha etkili bir şekilde yayılım göstermiştir. Kadın kıyafet adlarının erkek kıyafet adlarının iki katından daha fazla olması bu durumu açıklayan önemli bir detaydır. Kadın kıyafet adları kendi içerisinde beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar üst giyim, alt giyim, iç giyim, etek-cek ve takım ve elbiseler alt gruplarıdır.

Giyim Kuşam Kültürü tablosunun en kalabalık ikinci alt grubu olarak %19'luk oranlarıyla, eşit sayıda sözcüğe sahip olan, kadın ve erkek ortak giyim ürünleriyle ayak giyimi gelmektedir. Gündelik hayatta giyimi tamamlayacak en önemli unsurlardan biri de ayakkabılardır ki bu noktada Fransadan gelen çeşitli türde ayakkabıların varlığı alıntı sözcükler üzerinden de görülebilmektedir. Ayak giyimi kategorisi de beşe ayrılmaktadır. Bunlar hem kadınların hem erkeklerin giydiği ayakkabılar, kadın ayakkabıları, spor için kullanılan ayakkabılar, çorap ve tozluk alt gruplarıdır. Aralarında çoğunluk ortak kullanıma sahip olan ayakkabı çeşitleri grubudur, diğerlerinin sayıca oranları daha düşüktür. Ayak giyimiyle eşit durumda olan hem kadınların hem erkeklerin giydiği kıyafetler grubu da üst giyim, alt giyim, alt-üst takım ve iç giyim olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Aralarında çoğunluğu üst giyim kategorisi oluşturmaktadır.

Kadın ve erkek ayırımından hariç tutularak ortak kullanıma sunulmuş kıyafet ve ayakkabı çeşitleri Batı modernizminin bir yorumu olarak düşünülebilir.

Baş giyim grubu %13'lük oranla bir sonraki sırada yer almaktadır. Tanzimat Dönemi'nde yoğun olarak fes kullanılmışken, Şapka Kanunu'nun ve Atatürk'ün de gayretleriyle elit kesimden halk tebaasına kadar her sınıftan insan çeşitli türlerde şapka kullanmaya başlamıştır. Baş giyimiyle ilgili alıntılanmanın daha önceki bir zamanda dile girmiş olsa dahi Cumhuriyet döneminde yaygınlık kazanmış olabileceği fikrini doğurmaktadır. Bu grup kendi içinde başlıklar/şapkalar ve baş örtüleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Baş örtüleri 3 adet sözcüğe sahip olmasıyla grup içinde azınlık durumundadır.

Sonrasında %11'lik oranla erkek kıyafetleri gelir ki onda daha çok resmi/özel davetlerde giyilebilecek takım elbise adları alıntılanmıştır. Batılılaşmanın elit kesimden başlamış olması bunda esas etken olabilir. Tanzimat romanlarında karşımıza çıkan Fransız kültürü hayranı karakterler de erkek kıyafet adlarının alıntılanmasında işlev görmüşlerdir. Fransız modasının yoğun etkisi Felatun ve Bihruz gibi örnekleri bulunan karakterler üzerinden izlenebilmektedir. Bu karakterlerin ortak özellikleri Fransızca konuşmaya önem vermeleri, Fransız modasını tatbik ederek tavırlarıyla alafranga bir görünüm arz etmeye gayret göstermeleridir.

Meslek giyim kuşamını gösteren sözcükler grubu %7'lik orana sahiptir. Burada askerlerin, jokeylerin, sahne sanatçılarının ve işçilerin kullandığı kıyafetler bir arada ele alınmıştır. Hamam kültürü bulunan Osmanlı'ya deniz banyosu kültürünün Batı'dan geldiğine %3'lük orana sahip olan deniz banyolarında kullanılan giyim eşyaları grubu kanıt olarak sunulabilir. Burada bikini, mayo ve palet sözcükleri yer almaktadır.

Gruplarda bugün hâlâ günlük dilde yaşayan sözcükler dikkat çekmektedir. Bunlara ceket, pantolon, pijama, atlet, baret, sandalet, bere, bikini vb. gibi sözcükler örnek olarak verilebilir.

Tablo 2. Süslenme Kültürü

Grup Adı	Sözcük Adeti	Yüzdelik Oran
Aksesuarlar	30	%39
Saç Tuvaleti	18	%24
Bakım, Makyaj, Estetik Operasyon	24	%32
Koku	4	%5
Toplam	76	

Süslenme eylemleri, araçları kıyafetleri tamamlayıcı işlev görmeleri nedeniyle önem görmüşlerdir. Giyinmeden farklı bir amaca hizmet ediyor olmaları hasebiyle bu incelemede ayrı bir grupta ele alınmıştır. Grubun çoğunluğunu %39'luk oranla aksesuarlar oluşturmaktadır. Bunlar

baş ve yüz, boyun ve omuz, yaka ve el gibi vücudun belirli bölgelerini süslemeye yarayan giyim eşyalarıdır. Bunların yanı sıra süslenmeye dair genel tanımlar, aksesuarlarla ilgili diğer malzemeler ve çanta alt grupları da bulunmaktadır. Gruplardaki sözcük yoğunluğu hemen hemen birbirlerine yakındır. Azınlığı süslenmeye dair genel tanımlar ve çanta alt grupları oluşturmaktadır.

Bakım, makyaj ve estetik operasyon grubu %24'lük oranla ikinci sırada yer almaktadır. Bu grup bakım işlemleri ve ürünleri, makyaj malzemeleri ve estetik operasyonlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İlk ikisi sayıca birbirine yakınken en az sözcük estetik operasyonlar alt grubunda yer almaktadır. Bakım işlemleri ve ürünleri ile makyaj malzemeleri alt gruplarında yer alan alıntı sözcüklerin hemen hepsinin günümüz Türk dilinde yaşamlarını sürdürüyor olduğu görülmektedir.

Saç tuvaleti %18'lik oranla üçüncü sırada bulunur. Görünümün en dikkat çeken bölgelerinden birini oluşturmasıyla hem kadınlar hem erkekler için önem arz etmiştir. Grup kendi içinde saç yapılan işlemler, saç boyama yöntemleri, saç için kullanılan araçlar, saç için kullanılan maddeler ve saçla ilgili meslekler olmak üzere beşe ayrılır. Saça yapılan işlemler aralarında en kalabalığı olurken diğer alt grupların birbirlerine yakın az sayıda alıntı sözcüğe sahip olduğu görülmektedir.

Koku %4'lük oranla Süslenme Kültürü'nün en az sözcüğe sahip olan grubudur. Kokular görünmeseler de sosyal hayatta dış görünümü tamamlayıcı bir işlev görmektedir. Bu alt grupta az sayıda kelime olmasına karşın deodorant ve parfüm gibi kullanımı sürdürülen sözcükler mevcuttur.

İstatistik sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, giyim kuşam ve süslenme konusu içinde kadınların ayrıcalıklı bir yeri olduğu görülür. Kıyafet adlarında çoğunluk kadınlar cephesine aittir. Süslenme alanında da var olan sözcükler daha çok kadınlarla ilişkilidir. Saç tuvaleti, bakım işlemleri ve ürünleri, makyaj malzemeleri özellikle şehirli kadınlar tarafından sıkça tercih edilmektedir. Bu yolda yeni bir çıkış açmakta olan Fransız kültürü, kadın dergileri ve gazetelerinde yayımlanan yazılardan okunarak takip edilmiştir. Osmanlı'nın modernleşmesinde önemli bir işleve sahip olan bu gazete ve dergilerde toplumun modernleşmesinin kadının dönüşümüyle olacağı düşüncesi hâkimdir. Kadınlar bu yayınlarda modadan kozmetik ve bakıma pek çok konuda bilgi edinmiştir. Paris'in modanın başkenti olarak takip edildiği yayınlarda giyim kuşamla ilgili güncel ve teknik bilgilere yer verilmiştir. Bu yazılar dikiş nakış konusunda kadınları harekete geçirmiştir. Yazıların bir başka önemli konusu saç tuvaletidir. Saç bakımı, saçların niçin döküldüğü, saçın doğal renginin muhafaza edilmesi, saç ilaçlarının ne derece etkili olduğu gibi konulara dair yazı dizileri kaleme alınmıştır. Ayrıca saç modelleri illüstrasyon çizimlere konu edinilmiştir. Yazının dışında görsellerin de kullanılmaya başlandığına bu durum örnek olarak gösterilebilir (Kılıç, 2020: 719).

Tablo 3. Terzilik

Grup Adı	Sözcük Adeti	Yüzdelik Oran
Terzilikle İlgili Genel Terimler	3	%2
Terzilik Malzemeleri	7	%5
Tekstil Aksesuarları	15	%10
Dikiş Dikme Yöntemleri	13	%8
Tekstilde Model Çeşitleri	15	%10
Kumaş Çeşitleri	66	%43
Kumaşa Yapılan Teknik İşlemler	7	%5
Kumaş Hataları	2	%1
İp Çeşitleri	11	%7
Örgü-Nakış	6	%4
Moda Terimleri	8	%5
Toplam	153	

Giyim kuşam ihtiyaçlarının kalbi olan tekstil sektörü oluşturulan gruplar arasında en fazla Fransızca alıntı sözcüğe sahip olanıdır. Burada kıyafetlerin birincil malzemesi olan kumaş adlarının %43'lük oranla, diğer terzilik alt gruplarına kıyasla neredeyse yarı yarıya üstünlüğü göze çarpar. Kumaş çeşitleri kendi içerisinde 11 gruba ayrılmaktadır: kumaşa ilgili genel terimler, ipekli kumaşlar, içeriği çeşitli kumaş türleri, ince kumaşlar, desenli kumaşlar, doğal kumaşlar, deri çeşitleri, tüylü kumaşlar, dokuma kumaşlar, örme kumaşlar ve taklit kumaşlar. En kalabalık olan 12 sözcükle çeşitli kumaş türleri alt grubu ve en azı da 1 sözcükle örme ve taklit kumaş alt gruplarıdır. Diğer alt grupların yoğunluğu 1-12 adet arasında değişmektedir. Giyim kuşam eşyalarının ana ihtiyacının kumaşlar olması, modanın değişip dönüştükçe farklı kumaş türlerinin üretilmesi bu yoğun alıntılamanın başlıca nedenleri arasında sayılabilir. Aynı zamanda bu durum Fransa'yla tekstil ticaretinin önemli bir bölümünü kumaş çeşitlerinin oluşturduğu fikrini de doğrular.

Diğer terzilik alt grupları %2 ile %10 arasında değişmektedir. Aralarında en kalabalık olanı %10'luk oranlarıyla tekstil aksesuarları ve tekstilde model çeşitleridir. Kıyafet üretiminin bel kemiği denebilecek bu iki alt grubun diğerlerine nazaran sayıca fazla olması doğru orantının bir örneği gibidir. Aynı mantıkla; %8'lik orana sahip olan dikiş dikme yöntemleri ve %7'lik oranda olan ip çeşitleridir. Bu alt gruplar da tekstil ve modanın temelini oluşturan ihtiyaçların başında gelir. Bunların devamında %5'lik oranlarıyla terzilik malzemeleri, kumaşa yapılan teknik işlemler ve moda terimleri; %4'lük oranla örgü-nakış; %2'lik oranla terzilikle ilgili genel terimler; %1'lik oranla kumaş hataları gelir.

Diğer gruplarda görülen malzeme, aksesuar, model, yöntem vb. adların alıntılanmasında esas etken Osmanlı'nın teknik anlamda Batı'nın gerisinde kalması olabilir. 1830 yılında Fransız Thimmonier tarafından dikiş makinesinin

icat edilmesi bu noktada çok önemli bir adım olmuştur. Dikiş makinesinin kullanılmaya başlanmasıyla yeni dikiş dikme yöntemleri, kıyafetlerde model çeşitleri, kalıp çıkarma ve ölçü alma teknikleri ortaya çıkmıştır. Yeni çıkan icat ve teknik isimleri dile oldukları şekliyle dahil edilmişlerdir (Öğülmüş, 2018: 97). Fransız modasının etkisinde gelişen modacılık sektörünün temel terimleri de yine bu dilden alınmıştır.

Tablo 4. Giyim Kuşam ve Süslenme Kültürüyle İlgili Diğer Sözcükler

Grup Adı	Sözcük Adeti	Yüzdelik Oran
Sıfatlar ve Adlandırmalar	11	%25
İçerisine Giyim ve Türevi Konulan Eşyalar	7	%16
Giyim Eşyası Satan Mağaza Adları	2	%5
Sağlıkla İlgili Giyim Kuşam Eşyaları	8	%18
Giyim Temizliğinde Kullanılan Maddeler	2	%5
Renkler	14	%32
Toplam	44	

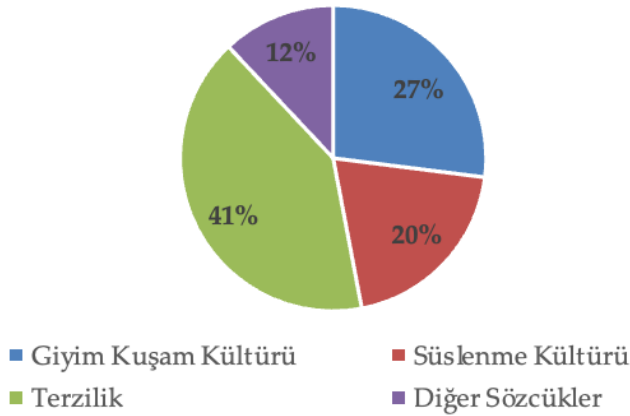
Bu grupta giyim kuşam ve süslenme kültürüyle uzaktan veya yakından ilişkili Fransızca alıntı sözcüklere yer verilmiştir. Renkler %28'lik oranla en kalabalık alt grubu oluşturmaktadır. Hayatımızı görünür kılan renkler giyim kuşam ve süslenmede de önemli bir işleve sahiptir. Modayı şekillendirmede ve tekstil ticaretini geliştirmede etkili bir görevi bulunması nedeniyle bu grupta renk adlarına ve renklerin görünürlüğüyle ilgili sözcüklere yer verilmiştir. Sonrasında %26'lık oranla giyinmeyle ilgili sıfatlar ve adlandırmalar alt grubu gelmektedir. Burada güzel giyinmiş olan kimseye ve süse düşkün olan kişilere söylenebilecek sıfatlar ve adlandırmalar bulunmaktadır.

Onu takip eden alt gruplar %19'luk oranla sağlıkla ilgili giyim kuşam eşyaları ve %17'lik oranla içerisine giyim ve türevi konulan eşyalardır. Sağlıkla ilgili yaşadığımız çeşitli rahatsızlıklarda vücuda tedavi amaçlı eşyaları bir nevi giyidirir veya geçici süreliğine monte ederiz. Korse giymek, maske takmak ya da bandaj sarmak bunun örnekleri arasındadır. Giyim eşyası konulan mobilyaların Fransızcadan alıntılanması da yine Tanzimat Dönemi'nden olabilir. Zira o dönem kılık kıyafetin yanı sıra gündelik yaşam gereçlerinde de Fransa'nın takip edildiği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.

Diğer sözcükler grubunun en az sözcüğe sahip olan alt grupları %5'lik oranlarıyla giyim eşyası satan mağaza adları ve giyim temizliğinde kullanılan maddelerdir. Mağaza adlarından bonmarşe Tanzimat Dönemi'nde sıkça kullanılmış olmasına karşın günümüzde kullanımdan düşmüştür. Butik sözcüğü ise dilde yerini korumaya devam etmektedir. Temizlik maddesi olarak deterjan ve naftalin de dilde hâlâ var olan sözcüklerdir.

SONUÇ

Değişen dünya düzeni insana dair pek çok alanın gelişim sürecine katkı sağlar. Siyaset ve ticaret gibi sahalarda yaşanan tarihî olaylar dil ve kültüre de yansır. Fransız modasının Türk giyim kuşam ve süslenme kültüründeki aksi bunun tam bir örneğini teşkil etmektedir. Güncel Türkçenin yapı taşı olan TDK Türkçe Sözlük'ün taranması sonucunda bu konuyla ilişkili toplam 375 alıntı sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcükler Giyim-Kuşam Kültürü, Süslenme Kültürü, Terzilik, Giyim Kuşam ve Süslenmeyle İlgili Diğer Sözcükler olmak üzere dört ana grupta ele alınmıştır. Sözcüklerin ana gruplara göre yoğunluk oranı grafiği şu şekildedir:

Şekil 1. Sözcüklerin Dağılım Oranları.

Yapılan inceleme neticesinde alıntı sözcüklerin %41'inin terzilik, %27'sinin giyim kuşam kültürü, %20'sinin süslenme kültürü ve %12'sinin giyim kuşam ve süslenmeye ilgili diğer sözcükler grubunda yer aldığı görülmüştür. En çok alıntı sözcüğün terzilik grubunda bulunmasındaki faktörün 66 sözcükle en çok alıntıya sahip olan kumaş çeşitleri alt grubu olduğu söylenebilir. Giyimin temel ihtiyacını kumaşların oluşturması Fransızca sözcük alıntılanmasında bu grubu birinci sıraya taşımış olmalıdır. Terziliğin ardından sayıca üstün grup olan giyim kuşam kültüründe birinci sırada, genelde üçüncü sırada 29 sözcükle kadın kıyafetleri gelir. Osmanlı'da giyim kuşamda değişiklik erkeklerde başlamış olsa da zamanla kadınlar tarafından Fransız modası çokça rağbet görmüştür. Yazılı kaynakların Fransız kültürünün tanıtımını yapması, Beyoğlu'nda açılan mağazalar ve Paris stiline uygun dikim yapan terziler kadın kıyafet adlarının Fransızcadan Türkçeye aktarılmasında işlev görmüşlerdir.

Sözcük adetleri bakımından üçüncü sırada bulunan süslenme kültüründe birinci sırada, genelde ikinci sırada 30 sözcükle aksesuarlar gelmektedir. Bu da bize Fransız etkisinde gelişen bir takıp takıştırma kültürünün oluştuğunu gösterir. Devamına bakıldığı zaman kozmetik sektörü, hem kadın hem erkekler için hitap eden kıyafet çeşitleri ve ayakkabı

türlerinde genele oranla alıntı sözcüğün çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Gruplar arasında en az alıntı sözcük bulunduran gruplar ise iki sözcükle kumaş hataları, giyim eşyası satan mağaza adları ve giyim temizliğinde kullanılan maddelerdir.

Tanzimat Fermanı'nın akabinde gelişen Fransız dili ve kültürüne karşı duyulan ilgi bugün moda, tekstil, bijuteri ve kozmetik gibi sektörlerin jargonunda hâlâ kullanılmaya devam eden Fransızca alıntı sözcükler kazandırmıştır. O dönemin şartlarıyla yaşanan kültürel yönelim dilde dikkate değer bir yankı bulmuştur. Bu durum dil ve kültür arasındaki güçlü bağı kanıtlayan bir delil gibidir. Zamanla popüler dil özelliğini İngilizceye bırakmış olsa da Fransızca Türkçedeki yerini birçok alanda muhafaza edebilmiş bir Batı kökenli yabancı dildir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazarlık Katkıları: Fikir: İ.T., A.M.Ö.; Tasarım: İ.T., A.M.Ö.; Denetleme: İ.T., A.M.Ö.; Kaynaklar: İ.T., A.M.Ö.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi: İ.T.; Analiz ve/veya yorumlama: İ.T.; Literatür Taraması: İ.T., A.M.Ö.; Yazıyı Yazan: İ.T.; Eleştirel İnceleme: İ.T., A.M.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Yazım Süreci Yapay Zeka Kullanımı: Beyan edilmemiştir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept: İ.T., A.M.Ö.; Design: İ.T., A.M.Ö.; Supervision: İ.T., A.M.Ö.; Resources: İ.T., A.M.Ö.; Data Collection and/or Processing: İ.T.; Analysis and/or Interpretation: İ.T.; Literature Search: İ.T., A.M.Ö.; Writing Manuscript: İ.T.; Critical Review: İ.T., A.M.Ö.

Conflict of Interest: The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study received no financial support.

Use of AI for Writing Assistance: None declared.

KAYNAKÇA

- Akıncı, G. (1973). *Türk-Fransız kültür ilişkileri (1071-1859): Başlangıç dönemi*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. [Turkish]
- Aksan, D. (2021). *Anlambilim: Anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Bilgi Yayınevi. [Turkish]
- Arıç, A. S. (2006). Türklerde kıyafetin kısa tarihi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22(64-66), 141-160. [Turkish]

- Ay, F. (2023). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e edebî tercüme ve Batılılaşma ilişkisi (1864-2022). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 290–312. [Turkish] [\[CrossRef\]](#)
- Ayık, U. (2022). *Tarih-insan-mekân bağlamında Beyoğlu'nda değişim ve dönüşüm (XIX. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar)* [Unpublished master's thesis]. Atatürk Üniversitesi. [Turkish]
- Aysal, N. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e giyim ve kuşamda çağdaşlaşma hareketleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(22), 3–32. [Turkish]
- Bademci, C. (2023). *Osmanlı elçileri gözüyle Osmanlı-Fransız ilişkileri (1699-1812)* [Unpublished master's thesis]. Süleyman Demirel Üniversitesi. [Turkish]
- Celep, H. (2013). *Osmanlı'da batılılaşma hareketlerinin kadın giysilerine yansması* [Unpublished master's thesis]. Beykent Üniversitesi. [Turkish]
- Çetin, N. (2022). *Kamus-ı Türkî'de batı kökenli sözlük birimleri* [Unpublished master's thesis]. Mersin Üniversitesi. [Turkish]
- Durmuş, O. (2004). Alıntı kelimeler bakımından Türkçe sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 1–21. [Turkish] [\[CrossRef\]](#)
- Erbay, F. (2002). Türkçe Sözlük'ün ilk ve son baskısındaki batı kökenli kelimelere dair. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 129–135. [Turkish]
- Esenkova, E. (1959). *Türk dilinde Fransız tesiri*. İstanbul Matbaacılık. [Turkish]
- Evliyaoğlu, G. D. (2019). *19. yüzyıl Osmanlı batılılaşma dönemi erkek giyimi* [Unpublished master's thesis]. Beykent Üniversitesi. [Turkish]
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye tekstil tarihi üzerine araştırmalar*. Türkiye İş Bankası. [Turkish]
- İspir, G. (2022). *Türkçe Sözlük'ten Kâmus-ı Türkî'ye Fransızca sözlükbirimler* [Unpublished master's thesis]. Çukurova Üniversitesi. [Turkish]
- İşihara, A. (2005). *Yazı dilindeki alıntı sözcüklerin Türkçeleşme süreçleri* [Unpublished master's thesis]. İstanbul Üniversitesi. [Turkish]
- Karaca, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde görülen ses olayları üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 2059–2090. [Turkish]
- Kılıç, N. (2020). Batı kültürünün Osmanlı toplumuna taşınmasında önemli bir unsur olarak kadın dergileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 707–726. [Turkish] [\[CrossRef\]](#)
- Koç, M. F. (2023). *Tanzimat döneminden günümüze batılılaşmanın eğitime yansması* [Unpublished master's thesis]. Kırıkkale Üniversitesi. [Turkish]
- Kuzucu, Y. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk tekstil tarihinin gelişimi* [Unpublished doctoral dissertation]. Marmara Üniversitesi. [Turkish]
- Öğlümüş, S. (2018). *18-19. yüzyılda Osmanlı'da terzilik* [Unpublished master's thesis]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. [Turkish]
- Sezgin, F. (2004). *Türkçede batı kaynaklı kelimelerin yoğunluğu: Yabancılaşan Türkçe*. Türk Dil Kurumu. [Turkish]
- Tekir, H. S. (2020). Modernleşen Osmanlı toplumunda süs ve moda üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (69), 555–575. [Turkish]
- Turgut, E. (2009). *Türk dilindeki Fransızca kelimeler* [Unpublished master's thesis]. Trakya Üniversitesi. [Turkish]
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayını. [Turkish]
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük I-II*. Türk Dil Kurumu Yayını. [Turkish]
- Ünlü, G. (2016). *1974 TDK Türkçe Sözlük ile 2011 TDK Türkçe Sözlük'ün karşılaştırılması* [Unpublished master's thesis]. Fırat Üniversitesi. [Turkish]
- Vural, H., & Böler, T. (2008). Türkçe sözlük (TDK)'ten hareketle 1944'ten 2005'e dilimizdeki batı kökenli sözcükler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(36), 49–63. [Turkish] [\[CrossRef\]](#)